

Lyhyesti

Mikä ihmeen "tietoyhteiskunta"? | Poliitiikan tutkimus tieteenalana tiensä päässä? | Valtio-opin teorian tehtävä | Ajattele enemmän, julkaise vähemmän? | Sosiologia-lehti perusasioiden kimppuun | Jättiputket uhkaavat | Tieteiden talo etenee | Márten Wikströmille Anders Jahren -palkinto | "Oppihistoriallisia tiedonantoja" ynnä tilannetajun puutetta | Maan vanhin seura 175 vuotta | Ursa 75 vuotta

Mikä ihmeen "tietoyhteiskunta"?

Joulun alla vuonna 1994 valtiovarainministeriön asettama työryhmä julkaisi mietintönsä *Suomi tietoyhteiskunnaksi* ja liikenneministeriö raporttinsa *Tietoverkkojen kansalliset kehittämissuunnitelmat* – ja niin valtioneuvostokin sitten julisti tammikuussa 1995 periaatteet "suomalaisen tietoyhteiskunnan kehittämiseksi". Opetusministeriö puolestaan julkaisi 1995 Tutkimuksen ja koulutuksen tietostrategian, ministeriön työryhmä puolestaan ehdottaa "mediologian" professuurin perustamista ja "Tietoyhteiskuntasanomien" perustamista.

Mutta mitähän puheella "tietoyhteiskunnasta" oikein tarkoitetaan? Professori **Ilkka Niiniluoto** ainakin arvelee, että "Tekno-optimistisen tarinan kertojat ovat ... unohtaneet jokseenkin kaiken, mitä aiheesta ehdittiin ja osattiin keskustella 1980-luvulla" (*Synteesi* 2/1996). Niiniluodon mukaan olisi hyvä palata peruskysymysten äärelle, ja pohtia mitä tarkoitetaan merkeillä, datalla, informaatiolla, tiedolla ja viisaudella.

Koko keskustelunaihe hiipui 1990-luvulle tultaessa. Vuonna 1994 julkaisemassaan esseekokoelmassa *Järki, arvot ja välineet* Niiniluoto arvioi, että edellisen vuosikymmenen kritiikki olisi jo ehtinyt vaimentaa intoilun informaatio- ja tietoyhteiskunnasta, mutta "harvoinpa olen ollut yhtä väärässä: jo seuraavan vuoden alussa Suomi julistettiin "tietoyhteiskunnaksi", kirjoittaa Niiniluoto.

Suomeen aaltoilleen "tietoyhteiskuntakeskustelun" uusin vaihe on saanut inspiraationsa mm. EU:n piirissä laaditusta raportista, jonka aiheena on *European and the Global Information Society*. Siis "information society". Niiniluodon mukaan jo tämä herättää epäilyä, että Suomessa on tehty tahaton tai tahallinen käännösvirhe: suomalaisten mainostama "tietoyhteiskunta" ei olekaan englanniksi "knowledge society".

Niiniluodon mukaan meillä on jälleen kerran sekoitettu käsitteet "data" (merkit ja merkkijonot) ja "informaatio" (merkkien esiintymistiheyksistä riippuva yllätysarvo, merkkijonojen semanttinen sisältö totuusarvosta riippumatta) ja "tieto" (Platonin klassisen määritelmän mukaan "hyvin perusteltu tosiuskomus"). "Sotkun lähteenä on suomalaisten ikioma keksintö, jonka mukaan kaikki data on muka "tietoa", ja automaattinen datankäsittelijä, ruotsin "dator" ja englannin "computer", on oikea "tietokone".

Niiniluodon mukaan olisi järkevää rajata tieto-sanana käyttö siten, että kielellisten merkkien tai datan jonoista tulee tietoa vasta sitten, kun (i) se rakentuu syntaktisesti väitelauseen muotoon, (ii) sille annetaan semanttinen tulkinta eli sisältö, (iii) se on totta tai ainakin todenkaltaista ja (iv) sen totuudenmukaisuudelle on hyviä perusteita.

Hänen mukaansa on selkeyden vuoksi tärkeää, että eri asioista käytetään eri nimityksiä.

Kun valtion tiede- ja teknologianeuvosto puhuu "*tiedon* ja osaamisen Suomesta", kyse on Niiniluodon mukaan tieteellisestä tiedosta, mutta kun opetusministeriö laatii "koulutuksen *tieto*strategian", puhe ei olekaan opetuksen sisällöstä vaan tietokoneiden käytöstä kouluissa.

Uudet "tietoyhteiskunnan" ohjelmat ja "Tietostrategiat" ovat lähteneet hänen mukaansa valtiovarainministeriön ja liikenneministeriön piiristä korostuksin, "jotka viittaavat nimenomaan tietotekniikkayhteiskuntaan ja taitotiedon yhteiskuntaan". Niiniluodon mukaan mahdollisuuksiemme ymmärtää maailman menoä hämärtyy, jos luulottelemme, että "tietoyhteiskunta" on tiedon yhteiskunta".

Niiniluoto myöntää, että uudet tekniikat ja mediat taitavasti, viisaasti sovellettuina voivat tarjota suuria mahdollisuuksia, mutta mahdollisuuksien avaamisen ohella uudet välineet yleensä tuovat mukanaan myös uhkia ja haittavaikutuksia. Tiedon käsitteen kannalta on hänen mukaansa ongelmallista, että verkkoihin syötetään "tietona" mielipiteitä, joiden esittäjistä tai heidän luotettavuudestaan ei ole mitään takeita. Vaikka ennenkin on ollut runsaasti mahdollisuuksia virheellisen ja perusteettoman informaation levittämiseen, uudet tekniikat tekevät valehtelun kielen ja kuvien avulla entistä helpommaksi ja entistä vaikeammin paljastettavaksi.

"Mitä enemmän todellisuus muuttuu virtuaaliseksi, sitä hankalampaa on kontrolloida informaatiolähteen luotettavuutta – ja sitä vähemmän väliä tällä asialla tuntuu olevan. Näin onkin pelättävissä, että uusi "tietoyhteiskunta" vähentää aidon tiedon suhteellista osuutta ihmisten välisessä viestinnässä."

Niiniluodon artikkeli on tärkeä. Toivottavasti kaikki "tietoyhteiskunnasta" ja sen siunauksellisuudesta puhuvat papukaijatkin lukevat sen – ja miettivät vähän. TAKAISIN ALKUUN

Poliitiikan tutkimus tieteenalana tiensä päässä?

Kulttuurit ovat se kokonaisuus, jonka on viime aikoina uskottu ottavan valtioiden paikan maailmanpoliittisten vastakkainasettelujen synnyttäjinä. "Valtiokeskeisen aikakauden päätyminen merkitsee välttämättä myös päätepistettä yrityksille tehdä politiikan tutkimuksesta omavarainen tieteenala erottamalla se historiallisesta yhteydestä", kirjoittaa *Politiikka*-lehden päätoimittaja **Teija Tiilikainen** avomielisesti lehdensä pääkirjoituksessa (3/1996).

Hänen mukaansa politiikan tutkimus tarvitsee jatkuvan kosketuksen yhteiskuntien käsitteperustoja analysoiviin ja arvioiviin aloihin kuten filosofiaan ja historia-tieteisiin. TAKAISIN ALKUUN

Valtio-opin teorian tehtävä

Valtio-opin teorian tehtävä "on olojen mutkistumisen kasvavassa paineessa ymmärrettävä. Teorian tarkoitus ei ole jäljentää – vaan ohjata ja valaista", kirjoittaa **Harto Hakovirta**, *Politiikka* 3/1996).

Artikkelissaan "Valtio-opin ja kansainvälisen politiikan teorian tehtävä monimutkaistuvassa maailmassa" Hakovirta tunnustaa alansa suuret probleemit ja äityy jopa aprikoimaan: "Jos Rousseau eläisi meidän aikanamme, jättäisikö hän suuressa viisautessaan poliittisten järjestelmien tutkimisen tyystin muille ja keskittyisi kokonaan kasvatusfilosofiaan, musiikkiin ja kasvien keräilyyn?"

Edellä lainattujen kirjoitusten perusteella saattaisi arvella valtio-opin tutkimuksen ja teorian olevan käänne- tai murroskohdassa. Jotakin on tapahtumassa? TAKAISIN ALKUUN

Ajattele enemmän, julkaise vähemmän?

Johtavatko tuloksellisuuspaineet julkaisemispaineiksi? Vakuuttaakseen apurahojen jakajat ja tutkimuksen arvioijat, tutkijoiden täytyy julkaista liukuihinatahdilla – mutta takaako määrä laadun? Keskustelu tulosmittauksesta, tuloksellisuudesta ja tutkimuksen arvioinnista täyttää tällä hetkellä kutakuinkin kaikkien tiedelehtien palstat. Eikä vain meillä vaan muuallakin maailmassa. Tähän menoon ilmeisen kyllästynyt Brittiläinen historioitsija **Noel Malcolm** onkin jo ehdottanut, että brittiläiset yliopistot ryhtyisivät maksamaan tutkijoille "kesannointikorvauksia", bonuksia julkaisematta jättämisestä, jotta aikaa jäisi myös varsinaiseen intellektuaaliseen työhön, lukemiseen, ajatteluun ja ideoiden kehittelyyn.

Tuloksellisuuskeskusteluun *Sosiologia*-lehdessä (3/1996) osallistuva lehden päätoimittaja **Anne Kovalainen** referoi Malcolmin ajatuksia pitäen niitä lähinnä äärikannanottona, ja sellaisenaan kovin vaikealta hyväksyä. Kovalainen itse tuntuu suhteellisen luottavaiselta ainakin suomalaisen sosiologian tilasta: vaikka artikkelitarjonta esimerkiksi *Sosiologia*-lehteen on viime vuosina kasvanut, perustuu tämä Kovalaisen mukaan myös aitoon tutkimuksen määrälliseen kasvuun eikä pelkästään tuloksellisuuspainneiden kasvattamaan määrälliseen tuotantoon.

TAKAISIN ALKUUN

Sosiologia-lehti perusasioiden kimppuun

Sosiologia-lehteä (ja samalla myös sosiologista tutkimusta) moitittiin taannoin ghettoistumisesta, marginaali-ilmiöihin keskittyvästä suuntautumisesta todellisten yhteiskunnallisesti merkittävien aiheiden kuten työttömyyden kustannuksella. Että ns. yhdyssanasosiologia olisi saavuttanut ylioitteen lehden keskustelussa ja jättäen paitsioon esimerkiksi sellaisen aiheen kuin työttömyys.

Lehti on ottanut kritiikistä vaarin: lehden numerossa 3/1996 on ilmoitus, jossa kerrotaan, että *Sosiologia*-lehti julkaisee vuonna 1997 teemanumeron aiheesta "Työttömyys". Lehti ilmoittaa nyt odottavansa "hyviä artikkelitarjouksia" esimerkiksi seuraavista teemoista: 1) Työttömyyden rakenteellinen muutos, 2) Työttömyyden seuraukset, 3) Työttömyyden sukupuolistuminen, 4) Työttömän elämä ja 5) Työttömyys sosiologisessa teoriassa.

TAKAISIN ALKUUN

Jättiputket uhkaavat

Jättiputket ovat melkomoisia kasveja, komeimmillaan yli kolmimetrisiä. Vaan eivät ole kovin herttaisia: kasvin soluneste aiheuttaa iholle joutuessaan pahannäköistä, palovammaa muistuttavaa ihottumaa joka saattaa vaatia jopa sairaalahoitoa. Vamma paranee lisäksi erittäin hitaasti.

Kasvinsuojelulehdessä 3/1996 **Aulis Ansalehto** ehdottaakin suoraan, että jättiputkea ei suuremmin kannata ihailia. Että paras jättiputki on hävitetty jättiputki.

Ansalehto varoittaa erityisesti pikkupoikien puhallusputkileikeistä: ne voivat jättiputkiviidakossa johtaa arvaamattomiin seurauksiin.

TAKAISIN ALKUUN

Tieteiden talo etenee

Tieteiden talon peruskorjaus on edennyt: 10. lokakuuta vietettiin talon harjannostajaisia. Kaiken pitäisi olla valmista talvella 1997, mahdollisesti talon avajaisviikkoa päästään viettämään maaliskuun alussa.

Helsingin Kruununhaassa (Kirkkokatu 6) sijaitsevan entisen koulurakennuksen on suunnitellut arkkitehti Elsa Arokallio. Rakennus on toteutettu kahdessa vaiheessa: pihan salirakennus vuonna 1922 ja kadun varrella sijaitseva päärakennus 1925.

Rakennuksessa on erikoisuutena yli 70 kuvanveistäjä Emil Cedercreutzin tekemää kipsireliefiä. Niistä valtaosa kunnostetaan, mutta osa on siirretty mm. Harjavallassa sijaitsevaan Emil Cedercreutz -museoon. – Ja jos rehellisiä ollaan, ei poissiirettäviä välttämättä taideta suuremmin jäädä kaipaamaan, eikä jäljellejäävistäkään suunnatonta iloa ehkä kovin monelle aiheudu: relieffien suuri määrä ja erityisesti niiden aiheet ovat jotensakin painostavia.

Talon peruskorjauksesta vastaa Säätytalonkin korjauksesta vastannut arkkitehtitoimisto Vilhelm Helander–Juha Leiviskä.

TAKAISIN ALKUUN

Mårten Wikströmille Anders Jahren -palkinto

Mårten Wikströmille on ainoa suomalainen, joka on saanut molemmat Jahren palkinnot. Tämän vuotinen Anders Jahren pääpalkinto hänelle myönnettiin soluhengityksen ongelmiin liittyvistä innovatiivisista tutkimuksista.

Ahnen nuoren tutkijan palkinnon hän sai 1984.

Suuri yleisö voi käydä arvioimassa Wikströmiä esimerkiksi seuraavilla Tieteen päivillä ensi tammikuussa (8.–11.1.1997). Tuolloin Wikström esitelmöi aiheesta "Elämän synty ja molekyylien evoluutio".

Mårten Wikström toimii professorina Helsingin yliopiston Lääketieteellisen kemian osastolla.

TAKAISIN ALKUUN

"Oppihistoriallisia tiedonantoja" ynnä tilannetajun puutetta

Turun massiiviset kulttuurimessut pidettiin menestyksellä 18.–20. lokakuuta; yleisöä messuilla kävi noin 22000. Satunnainen messuvieras saattoi ihmetellä tarjolla ollutta sekamietelisooppaa ja nauttia karnevaalitunnelmasta. Kulttuuri iski laajalla rintamalla.

Mutta kaiken hyvän keskellä saattoi kohdata tapahtumia ja ilmiöitä, joihin ei olisi luullut tai ainakaan toivonut törmäävänsä.

Turun yliopisto esitteli mallikkaan yliopistonsa ansiokasta tutkimusta. Osastoon tutustuvalla annettiin myös järäsyttävä "oppihistoriallinen" tiedonanto: osastoa somisti kuin maamerkinä monta metriä korkea punainen tolppa, jossa kävijän annettiin ymmärtää, että tämä yliopisto se onkin perustettu jo 1640!

Mitä ihmettä? Eikö Turun yliopiston pitäisi olla ylpeä yliopistonsa komeasta historiasta ja reilusti mainostaa perustamisvuottaan 1920? Vuonna 1640 kun perustettiin jotakin aivan muuta.

Satunnainen merkkipaalun näkijä ei voinut olla kuulematta tolpnan läheisyydessä liikkuvilta vaivoin pidäteltä hiipeyttä. Moni paikalla käynyt Turun yliopiston tutkija puolestaan tunsii lievää vaivaantuneisuutta tolpnan viestistä.

Jos joillakin oli vaillinaisen historiantuntemus, herätti joidenkin poliitikkojemme vaillinaisen tilannetaju sekin hämmennystä. Kirjamessuhallissa Suomen Kirjastoseuran osastolle pystytti seuran puheenjohtaja, euroedustajamme (entinen ja vaalien jälkeen myös nykyinenkin) **Mirja Ryynänen** (kesk.) muina naisina perjantaina 18.10. oman vaali-propagandapisteensä. Esillä oli julistetta ja esitteitä ynnä edustajamme sekä avustaja jakamassa vaalilennäkkejä.

Operaatio herätti niin messukävijöissä ja näytteilleasettajissa kuin messujen järjestäjissä melkoista ihmetystä. Eikä hanke ollut suuremmaksi mainokseksi Suomen Kirjastoseuralle, joka ryhtyi näin yhden ehdokkaan vaalitoimistoksi.

Riippumatta poliitikkojen puoluekannasta, toivoisi heiltä jatkossa onnistuneempaa tilannetajua siitä mikä on missäkin tilaisuudessa sopivaa ja mikä ei.

TAKAISIN ALKUUN

Maan vanhin seura 175 vuotta

Vanhin edelleen toimiva tieteellinen seuramme Societas pro Fauna et Flora Fennica viettää 1. marraskuuta 175-vuotispäivää. Juhlan kunniaksi järjestetään juhlasymposiumi Helsingin yliopiston juhlasalissa, puhujina mm. seuran puheenjohtaja dosentti **Karl-Gustav Widén**, opetusministeri **Olli-Pekka Heinonen** ja professori **Anto Leikola**.

Symposiumin yhteydessä esillä olevaan seuran toimintaa valaisevaan näyttelyyn voi jatkossa tutustua Luonnontieteiden kirjastossa (Teollisuuskatu 23). Seuran julkaiseman *Memorandan* numerot 3-4 1996 ilmestyvät juhlaulkaisuna sisältäen paitsi symposiumin esitelmät, myös mm. tusinan verran kirjoituksia Suomen ja Itäfenoskandian faunistiikan ja floristiikan tutkimuksesta.

Koska seuralla on hyvin merkittävä sijansa Suomen kulttuuri- ja tiedehistoriassa, olisi jokaisen filatelistin mieleen tietysti ollut myös postimerkin julkistaminen. Olisi seura sen ansainnut ainakin.

TAKAISIN ALKUUN

Ursa 75 vuotta

Tähtitieteellinen yhdistys Ursa puolestaan viettää 2. marraskuuta 75-vuotispäiväänsä. Juhlan kunniaksi on avattu Ursan juhlanäyttely Tekniikan museossa Helsingissä. Juhlan kunniaksi on julkaistu myös *Tähdet ja Avaruus* -lehden juhlanumeron joka sisältää artikkeleita mm. tähtitieteen virstanpylväistä ja nykyisistä arvoituksista kuten alkuräjähdyksestä ja mustista aukoista.

Eräänlaisena juhlanjulkaisuna on juuri julkaistu Ursan puheenjohtajanakin toimineen **Raimo Lehden** komea kirjoituskokoelma *Tähtiä ja ihmisiä*, johon palattaneen tarkemmin tämän lehden sivuilla myöhemmin. Mutta jo näin ennakkoon: Tieteessä tapahtuu -lehti suosittelee!

Juhlan kunniaksi ilmestyy lisäksi **Hannu Kartusen** gigantinen 500-sivuinen *Vanhin tiede – tähtitiedettä kivikaudesta kuulentoihin* (nimessä lienee kommentti Art House -kustantamon mahdolliseksiin matematiikan historian esitykseen, joka on saanut suomennoksessa nimekseen *Tieteiden kuningatar* ja kemian historian esitykseen, joka on saanut nimekseen *Suurin tiede*).

Tieteessä tapahtuu -lehti onnittelee lämpimästi molempia juhlivia seuroja, Fauna & Flora -seuraa ja Ursaa.

TAKAISIN ALKUUN

Jan Rydman